

RÁKLI VERONIKA

ELTE BTK, Magyar Nyelvészeti PhD Program

*rakroni@yahoo.com***A hírolvasás temporális sajátosságai**

Radio newsreaders read well-formed Hungarian sentences. The audience perceives and comprehends the news on the basis of the heard texts. Therefore, the newsreader should have a well articulated speech, moreover s/he should provide an excellent speaking performance.

The news-reader is supposed to consciously use the suprasegmental factors of speech. The goal of the present research is to analyze the temporal factors of news-reading. The task of the 4 subjects of the experiment (two young, one middle-aged, and one old news-readers) was to read aloud short news (the same five texts). The reading performances were recorded and analyzed according to their articulation and speech tempo as well as their pauses. Our findings confirmed that there are considerable differences concerning the temporal patterns of the read news between the commercial and non-commercial radios.

Bevezetés

A rádiós hírszerkesztő a magyar nyelv szabályai alapján megformált híreket mikrofon előtt olvassa fel. A hallgatók a hírekkel a beszéd közegén keresztül érintkeznek. A hírszerkesztőnek azonban nem átlagos beszédteljesítményt kell nyújtania, hanem a beszéd művészenek kell lennie. A hírszerkesztő a beszéd hivatásos művelője, aki ismeri és alkalmazza a beszéd normatív szupraszegmentális tényezőit. A szupraszegmentumok – a beszéd dallama, hangsúlyviszonyok, beszédtempó, szünetek, beszédritmus, hangerő és hangszínezet – létrehozása az átlagos beszélő számára kevésbé kontrollálható, mint a beszédhangok sorozatáé, a korrekciós folyamatok szinte egyáltalán nem működnek ezen a szinten (Gósy, 2004). Ezzel szemben a hírszerkesztőknek, hírolvasóknak tudatosan kell használniuk a szövegfonetikai eszközöket (elnevezés l. Wacha, 1973).

Ha egy szövegrészletet hallunk, hamar el tudjuk dönteni, hogy milyen műfajú a szöveg. A döntés meghozatalában segítségünkre van a szöveg tartalma, felépítése, stílusa, mondatszerkezete stb. Az is ismeretes, hogy az egyes műfajoknak sajátos hangzásviláguk van: más a hangzása a prédikációnak és más a híreknek. Ez arra enged következtetni, hogy egy-egy műfaj meghatározott, jól körülhatárolt szupraszegmentumokkal rendelkezik. Wacha Imre egyik tanulmányában (Wacha, 1974) felvetette, hogy ha a műfajokról többet szeretnénk megtudni, akkor a szövegek elemzésénél a morfológiai, lexikológiai vagy mondattani vizsgáldáson túl érdemes a szövegfonetikai eszközöket is szemügyre venni.

Mindezek ismeretében Imre Angéla (2005) percepciós kísérlete kereste a választ azokra a kérdésekre, vajon tetten érhető-e a műfaji jellemzők a szöveg meghangosításában, illetve el lehet-e dönteni csupán a hallott szöveg szupraszegmentális jellemzői alapján, hogy milyen műfajú szöveget hallunk. Imre 10 különböző műfaji szövegrészletet (műsorelőzetes, spontán dialógus, hírek, spontán narratíva, sportközvetítés, ismeretterjesztő film, prédikáció, reklám, vers, mese) torzított el a Praat program 4.2-es verziója segítségével úgy, hogy „a szövegeknek megmaradt az eredeti ritmusa, hangsúlya, dallama, tempója, de a szövegben a szavak jelentését már nem lehetett felismerni, a tartalom már nem volt érthető” (Imre, 2005: 517).

A vizsgálati személyeknek egyik feladatuk az volt, találják ki egyszeri meghallgatás után, hogy a hallott részletek mely műfajkategóriába sorolhatók. Imre Angéla arra az eredményre jutott, hogy a szupraszegmentális jellemzők alapján a műfajokat mindössze 40-60 százalékban tudjuk beazonosítani.

„A műfajok jellemzése szempontjából a legértékesebb információkat a kísérleti személyek indoklásai nyújtották” (Imre, 2005: 516). A kísérleti alanyok válaszai szerint a hírekre az a leginkább jellemző, hogy nagyon sok bennük a hangsúly, gyors, nyomatékos, monoton, érzelemmentes, folyamatos, vidám, sok információt ad, határozott hangon szól, leginkább férfi hangon várják a megszólaltatását, lehet nagyon gyors, hadaró, tömör, és felismerhető, hogy előre megírt szöveg hangosítása történik. Tehát a hírszerkesztőnek, hírolvasónak nemcsak a beszédre jellemző szupraszegmentumokat, hanem annak műfaji sajátosságait, a hírszövegre jellemző szövegfonetikai eszközöket (elnevezés l. Wacha, 1973) kell tudatosan használnia.

Anyag, módszer, kísérleti személyek

Ahhoz, hogy a hír szupraszegmentális szintjét pontosabb elemzésnek vethessük alá, Wacha egy másik tanulmányának (Wacha, 1993) a kutatás módszertani felvetése alapján vizsgáltunk. Eszerint szövegfonetikai kutatást úgy végezhetünk, ha egy-egy szöveget több személlyel elmondatunk, majd elemezzük az így kapott különböző hangzó utánezeteket, a variánsok összevetése után megkaphatjuk a szövegtípusok közös akusztikus – főleg szupraszegmentális szint – jellemzőit. Jelen tanulmány a rádióban elhangzó hír szupraszegmentális tényezőit kívánja feltárni, azon belül is a hírek temporális sajátosságait.

A vizsgálat szövegéül öt rövid hírből álló rádiós híradót választottunk, amely 2002-ben már szerepelt egy elvégzett beszédpercepciós kutatás vizsgálati anyagában. (Rákli, 2004) A rádió és televízió áttételes közlésegségeinek időtartamai (pl. hírek, riportok, tudósítások stb. esetében) általában 30 másodperc és 3 perc között mozognak, a fő hírek esetén 10 perc. A magyarázat: a hallgatóság ennél hosszabb időtartamban nem tud egy dologra figyelni, nem tud sok információt befogadni, megjegyezni. A rádióban „óra egészkor” elhangzó híradás időtartama

általában 1-3 perc között mozog, így a kiválasztott híradószöveg hangosítása is – beszédtempó függvényében eltérő – ebbe az időtartományba esik.

A hírszöveget négy hivatásos hírszerkesztő olvasta fel, két férfi és két nő, közülük ketten a fiatal korosztályba tartoznak, egy középkorú és egy idős.

Hírolvasó	Kor	Nem	Médium
1. – Fiatal férfi	28	férfi	Roxy Rádió
2. – Fiatal nő	23	nő	InfoRádió
3. – Idős férfi	62	férfi	Magyar Rádió
4. – Középkorú nő	50	nő	Magyar Rádió

A kísérleti személyeknek az volt a feladatuk, hogy úgy olvassák fel a hírszöveget, mint ahogy azt élő adásban tennék.

Egy szöveg interpretálásakor alapkövetelmény, hogy az olvasás az élőbeszéd hangzására hasonlítson, ne legyen mesterkéltné, a felolvasó ne változtassa meg a természetes hangfekvését (Bóna, 2004: 234).

A szöveggel a kísérleti személyek előzetesen megismerkedhettek, értelmezhatték azt.

Egy szöveg helyes interpretációja mindig tükrözi a szöveg megértését, és egyben elősegíti, hogy a hallgató is biztosan megértse azt. A felolvasás előtt ezért az első feladat a szöveg értelmezése, befogadása. (Bóna, 2004: 234).

Amennyiben hibáztak, „bakiztak”, arra kértük őket, hogy olvassák újra a szöveget. Csak a teljesen hibátlan, technikailag manipulálatlan híradókat választottuk vizsgálati anyagnak. Ismeretes, hogy a megakadásokat a mai digitális technikával könnyen lehet korrigálni, az átlagos hallgató meg sem hallja, hogy egy-egy bakit kivágtak. A vizsgálati anyagba ilyen technikai javítás azért nem kerülhetett be, mert megváltoztatja a beszédtempót, a felolvasás természetes ritmusát, minőségét. Gyakori jelenség, hogy a megakadás után a hírolvasó más beszédtempóval olvassa a nyelvbotlás utáni szövegrészt, a technikus adott esetben túl rövidre, feszesre vághatja a szöveget. Gyakran hallani olyan technikai manipulációt, hogy a légvételeket kivágják a szövegből, illetve a hírolvasó (technikus) által túl hangosnak vélt légvételt „lefedelik”, vagyis lehalkítják, hogy a szöveg hangzása ne legyen zihálós. Ez utóbbi beavatkozást az teszi indokolttá, hogy a helytelen légvétel okozta kellemetlen hangzás „szakadozottá, szétagolttá teszi a beszédet, nehezíti a megértést, túlzó formája lehetetlenné teszi az értelmezést. Jellemző egyúttal, hogy a rossz légzéstechnika az így beszélőt zavarja leginkább, ettől szorongóbb és még kapkodóbb lesz a beszéde. A helyes légzéstechnika elsajátítása nem bonyolult feladat” (Gósy, 2004: 289).

A hangos légvétel leginkább a kezdő hírolvasó hibája, a lámpaláz eredményezhet beszédtechnikai zavarokat, illetve az erős dohányosok légvétele válhat érdekessé, zavaróvá. A négy kiválasztott hírolvasó egyikére sem jellemző a ziháló beszédképzés, légzéstechnikájuk automatizált, gyakorlott beszélők. A szünet-

tartások vizsgálata miatt azonban fontos, hogy légvétellük minősége természetes maradjon, mert csak így szolgálhatnak információval a beszédszünetek vizsgálatakor. Teljességgel téves technikai beavatkozás a légvétel kivágása, hiszen a beszédértést nehezíti, ha tagolatlan szöveget hallunk.

Ha a spontán beszéd szünetek (és megakadások) nélkül zajlana, akkor a megértési rendszernek nem volna ideje az említett korrekciós folyamatok elvégzésére, ezek nélkül pedig a megértés nem jönne létre, vagy igen bizonytalan lenne. Kimondható, tehát, hogy a spontán elhangzó közlések megértését alapvetően a beszéd közben megjelenő néma és kitöltött szünetek, hezitálások biztosítják. (Gósy, 2005: 94).

Mivel a hírolvasással szemben alapvető követelmény a hibátlan felolvasás, ezért ebben az esetben a szünetek szerepe felértékelődik a megértés biztosításában. A beszéd folyamatban szünetnek számít Gósy definíciója alapján minden

olyan kismértékben akaratlagos beszédkimaradás, amely néma vagy jellel kitöltött, de független a beszédhangok képzésétől. Funkcióját a beszédprodukciónban a) biztosítja az artikulációt lehetővé tévő levegőmenyiséget, b) elősegíti a közlés értelmi tagolását, c) a beszédtervezés során a nyelvbtlások, a bizonytalanságok stb. feloldására, a hibajavítás kontrolljára szolgál, d) a mentális lexikonban történő keresési idő kitöltését biztosítja, illetőleg lehetőséget nyújt a nyelvi kódolás módosítására. (Gósy, 2004: 207).

A hírolvasásban

az írott szöveg megelevenítésekor a mondanivaló pontosan ismert a beszélő számára, s így kevesebb tervezési műveletre van szükség ... a szünetek meghatározott helyeken jelentkeznek, ott, ahol azt a mondat szerkezete lehetővé teszi, s szinte kizárólag légzési szünetként funkcionálnak. (Laczkó, 1993: 185).

Így a hírolvasásban a Gósy által meghatározott funkciók közül csak az első kettő (légvétel, értelmi tagolás) fordul elő, ezeket a néma, kitöltetlen szüneteket vizsgáltuk. A szünetnek tekintettünk minden jelkimaradást, nem jelöltük meg a szünettartás időbeli alsó határértékét. Nem minősítettük szünetnek a zöngétlen zárhangok zárfelpattanását megelőző néma fázisokat.

A szövegeket címkéztük (bejelöltük a szöveges részek és a szünetek határait), lejegyeztük (a jelölésrendszerre l. Markó, 2005b) és elvégeztük az akusztikai elemzéseket. Az elhangzó szövegeket a Praat 4.2 program segítségével vizsgáltuk.

Hipotézisek

Feltételeztük, hogy a beszédtempó és artikulációs értékek közel azonosak lesznek mind a négy beszélőnél, nagy eltérés nem mutatkozhat, hiszen a híreket meghatározott, az előbeszéd átlagos beszédtempója alapján kell előadni. Mivel a spontán beszédtervezés időigényesebb, a felolvasás pedig összefogottabb, a szünettartási jellemzők miatt a hírek beszéd- és artikulációs tempója a spontán beszéd átlagos tempójánál picit magasabb értéket ad majd. Feltételeztük, hogy az idős beszélő esetében várhatóan lassabb artikulációs tempó értékeket kapunk és nő a szünettartások száma, hossza az időskorra jellemző hangképzési sajátosságok miatt (Balázs, 2003). A legkevesebb szünetet a leggyorsabb beszélő felolvasásában várjuk, vagyis a gyorsaság és szünet fordított arányban állnak egymással. A szünetek között kitöltött szünettartást nem várunk.

Eredmények

A következő táblázat (1. táblázat – 1. a Függelékben) foglalja össze a négy beszélő legfontosabb temporális eredményeit, majd négy táblázat (2-5. táblázat) ad információt a hírblokkon belüli rövid hírek eredményeiről. (Az 1. táblázatban a PrE: a prozódiai egység, szünettől szünetig tartó szakasz a beszédben. Tagoltság (T): kiejtett hangok száma osztva a szünetek számával. „Minél kisebb ez a szám, annál többször törik meg a beszédet a szünetek, annál tagoltabb a beszéd” (Olaszy, 2005: 26).

2. táblázat

1. – Fiatál férfi (Fffi)								
	Időtartam (sec)	Beszédtempó (h/sec)	Artikulációs tempó (h/sec)	Szünet nélküli időtartam (sec)	Hír közbeni szünetidő (sec)	Hír utáni szünetidő (sec)	Tagolás	Hangok száma
1. hír	15,887	13,784	15,032	14,569	1,317	0,956	6	219
2. hír	17,591	13,756	15,035	16,095	1,496	1,301	5	242
3. hír	22,011	13,356	14,854	19,791	2,219	2,673	6	294
4. hír	12,231	14,879	15,795	11,458	0,772	1,171	4	181
5. hír	22,421	12,577	14,178	19,889	2,531	-	9	282
Összes	96,245	12,655	14,889	81,804	8,33	6,102		1218

3. táblázat

2. – Fiatal nő (Fnő)								
	Időtartam (sec)	Beszédtempó (h/sec)	Artikulációs tempó (h/sec)	Szünet nélküli időtartam (sec)	Hír köz-beni szü-netidő (sec)	Hír utáni szünetidő (sec)	Ta-go-lás	Hangok száma
1. hír	17,553	12,533	13,494	16,229	1,323	1,232	5	219
2. hír	19,584	12,407	13,323	18,237	1,346	1,486	5	243
3. hír	22,86	12,904	13,635	21,634	1,225	1,175	4	295
4. hír	14,123	12,886	13,680	13,303	0,820	1,385	3	182
5. hír	24,055	11,723	12,647	22,296	1,758	-	6	282
Összes	103,456	11,802	13,314	91,702	6,473	5,279		1221

4. táblázat

3. – Idős férfi (Idffi)								
	Időtartam (sec)	Beszédtempó (h/sec)	Artikulációs tempó (h/sec)	Szünet nélküli időtartam (sec)	Hír köz-beni szü-netidő (sec)	Hír utáni szünetidő (sec)	Ta-go-lás	Hangok száma
1. hír	18,263	11,990	13,659	16,033	2,230	1,853	5	219
2. hír	20,523	11,840	13,923	17,451	3,071	2,085	6	243
3. hír	24,202	12,147	13,890	21,165	3,036	2,411	6	294
4. hír	14,886	12,225	14,149	12,862	2,024	1,975	5	182
5. hír	25,062	11,291	12,671	22,332	2,729	-	6	283
Összes	111,264	10,973	13,145	89,847	13,092	8,325		1221

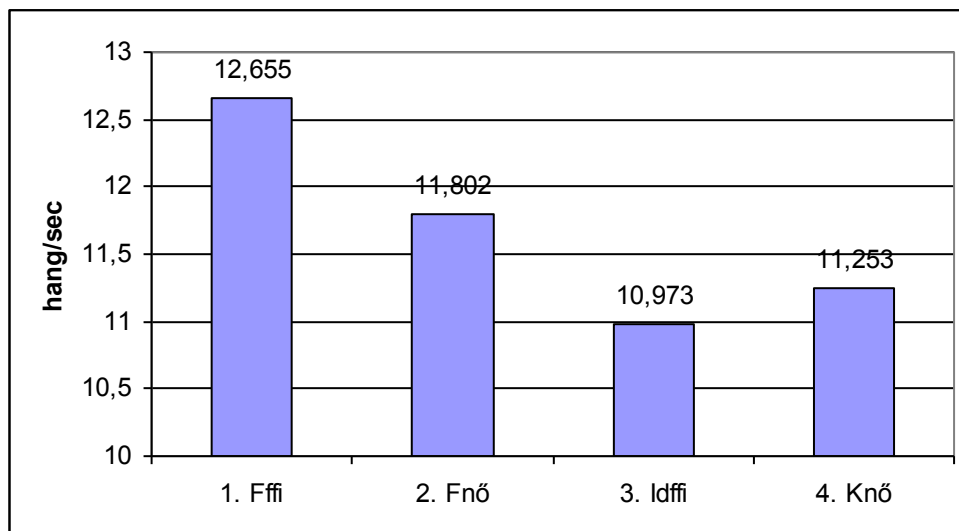
5. táblázat

4. – Középkorú nő (Knő)								
	Időtartam (sec)	Beszédtempó (h/sec)	Artikulációs tempó (h/sec)	Szünet nélküli időtartam (sec)	Hír köz-beni szü-netidő (sec)	Hír utáni szünetidő (sec)	Ta-go-lás	Hangok száma
1. hír	17,329	12,637	13,990	15,653	1,675	1,663	6	219
2. hír	19,639	12,424	13,429	18,168	1,470	1,565	4	244
3. hír	23,283	12,670	13,730	21,485	1,797	1,849	5	295
4. hír	15,155	11,942	13,047	13,871	1,283	2,145	3	181
5. hír	25,869	10,901	12,015	23,470	2,398	-	6	282
Összes	108,500	11,253	13,178	92,650	8,626	7,224		1221

A 2-5. táblázatok második oszlopában leolvasható, hogy mennyi idő alatt hangzottak el a híradó egyes hírei; az alsó sorban a teljes híradó elhangzásának idejét tüntettem fel. A harmadik és a negyedik oszlop a beszédtempó, illetve az artikulációs tempóértékeket mutatja hang/sec mértékegységben kifejezve. Az ötödik oszlopban látható, hogy szünetek nélkül mennyi ideig tartott egy-egy hír, illetve a teljes híradó felolvasása (utolsó sor). A hatodik oszlop azt mutatja, hogy egy hírben, illetve az egész híradóban, az egyes hírekben mennyi szünet jelentkezett másodpercben kifejezve. A 7. oszlopban jelöltük, hogy a kísérleti személyek a híradóban elhangzó rövid hírek között mekkora szünetet tartanak, szintén másodpercben kifejezve, – az oszlop utolsó sora ezek összegzése. A

„Tagolás” arról ad információt, hogy egy rövidhírt hány szakaszban olvas fel az adott hírolvasó. Az utolsó oszlop azt mutatja, hogy hány hang (db) megszólaltatásával hallható a hírszöveg.

A következő két ábra (1-2. ábra) foglalja össze az egyes beszélők egész híradóra vonatkozó beszédtempó és artikulációs tempó értékeit, összehasonlíthatóvá téve azokat.

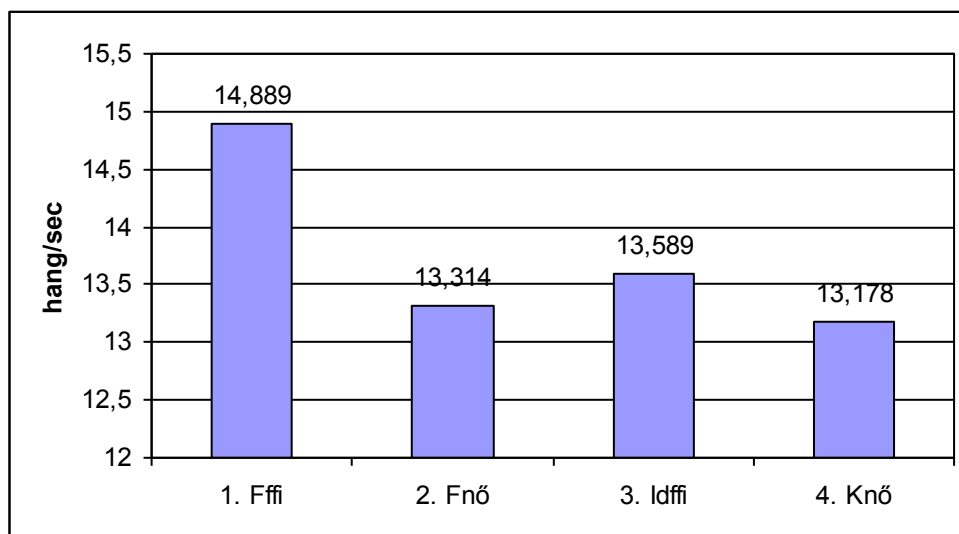
1. ábra

Beszédtempó-értékek

Az 1. ábráról egyértelműen leolvasható, hogy ugyanazon hírszöveget a fiatal férfi adatközlő olvasta fel a leggyorsabban, majd a fiatal nő és a középkorú nő vizsgálati személyek következnek; leglassabban az idős férfi olvasott.

A mai magyar átlagos beszédtempó 100-120 szó/min intervallumba foglalható. Az adatközlőktől kapott eredmények alapján az átlagos beszédtempót meghaladó értékkel a fiatal férfi, és a fiatal nő olvassa a híreket: az 1. adatközlő a leggyorsabb beszélő: 134 szót mond el egy perc alatt, a 2. adatközlő: 124,7-et. A középkorú nő és idős férfi beszédtempó értéke egybeesik a mai magyar átlagos beszédtempóéval: a 4. adatközlő 118,9; a 3. hírolvasó 115,9 szó/perc eredménnyel átlagos beszédtempójúnak számít.

A továbbiakban a négy hírolvasó artikulációs tempójának részletesebb elemzése következik, hiszen „a beszédtempót mind objektív (mérési), mind szubjektív (percepciós) szempontból befolyásolja a beszédszakaszok időtartama, a szünetek gyakorisága, hossza” (Markó, 2005: 72). Az artikulációs tempó viszont olyan beszédjellemző, amelyet igen nehezen tudnak a beszélők akaratlagosan változtatni (Gósy, 2004; Bóna, 2005) – legalábbis az átlagos beszédtempóval rendelkezők.

2. ábra

Átlagos artikulációs tempó

Normál tempójú beszédnek nevezzük az átlagosan 12 hang/sec artikulációs sebességű hangzó szöveget (Gósy, 2004). Ha ezt az eredményt összehasonlítjuk a hírolvasók átlagos artikulációs sebességével (2. ábra), láthatjuk, hogy ehhez képest a hírszövegre lényegesen magasabb értékeket kaptunk mindegyik adatközlőtől: 13,297-14,617 hang/sec közöttieket. Ha az adatközlők között szeretnénk artikulációs tempósorrendet felállítani, akkor részben eltérő sorrendet kapunk mint a beszédtempónál: leggyorsabb artikulációjú a fiatal férfi, majd az idős férfi, őket követi a fiatal nő és középkorú nő közel azonos értékekkel.

A legmagasabb artikulációs tempóértéket (1. táblázat) a fiatal férfi produkálta a 4. rövid hír elmondásakor (15,795 hang/sec), és az 1. adatközlőnél találjuk a legmagasabb PrE értéket is: 17,15 hang/sec tempóval olvasott az első hírben egy prozódiai egységet, amely így hangzik: „*mert a harcosok*”. A leglassabban a középkorú nő mondta el az utolsó rövid hírt: 12,015 hang/sec értékkel, amely még így is picivel gyorsabb mint az átlagos artikulációs tempó. Ha pedig a PrE értékeket nézzük, akkor szintén a fiatal férfinél találhatjuk a leglassabb artikulációjú egységet az 5. rövidhírben: az „*erről a módjáról*” felolvasásakor 10,42 hang/sec volt az artikulációs sebesség.

Érdeemes megfigyelni a tempóváltozásokat a hírszövegekben. A négy hírolvasó eredményeit megvizsgálva elmondható, hogy az egymást követő prozódiai egységek között jelentős eltérés mutatkozik az artikulációs sebességben. Vagyis a hírolvasók arra törekednek a tempóváltozások alkalmazásával, hogy ne váljék egyhangúvá a szöveg. A legnagyobb tempóváltozásokat – lassítást és gyorsítást egyaránt – az első adatközlő, a fiatal férfi 5. rövid hírében figyelhetjük meg. 31%-os lassítást valósít meg a következő két PrE között:

1) „*ha a jövőben lemondanak a kenyérkeresetnek*” (15,294 hang/sec),

2) „*erről a módjáról*” (10,42 hang/sec).

40%-kal nő az artikulációs tempó a következő két PrE között (szintén az 5. rövidhírben):

1) „*Az állam*” (10,519 hang/sec),

2) „*havonta pénzt fizet a rászoruló örömlányoknak*” (14,773 hang/sec).

Az idős férfi szintén magas százalékban valósít meg tempóváltásokat: 23,5%-os lassítás és 10,5%-os gyorsítás a két szélső értéke. Őt követi a középkorú nő 16%-os lassítással és 16,4%-os gyorsítással. A fiatal nő hírolvasónál 17%-os lassítás és 7,6%-os gyorsítás is előfordul, vagyis a fiatal nőnél figyelhetők meg a legkisebb tempóváltások.

Az adatközlők mindegyikénél megfigyelhető, hogy a rövid hírek kezdő és utolsó PrE között jelentős artikulációs tempókülönbség van: az értékek mindenhol lassítást mutatnak. A legnagyobb lassulást a középkorú nő produkálja 18,25%-kal. Őt követi a fiatal nő 16,6%-os lassítással, majd 10,52%-os értékkel a középkorú férfi, végül 8,6%-kal a fiatal férfi.

Egy rövid híren belül az első és utolsó PrE között ilyen típusú lassulás nem figyelhető meg. Ha egy rövid hír első és utolsó mondata között lassulás volt megfigyelhető, akkor a következő rövidhír első és utolsó mondata között gyorsít a hírolvasó, majd ismét lassít, aztán ismét gyorsít, így adva meg a dinamikáját az egész hírblokknak.

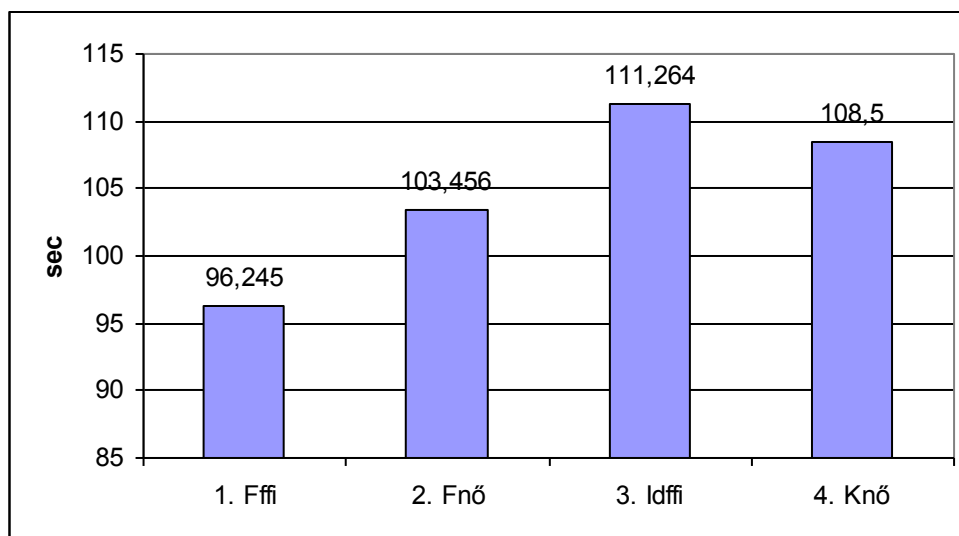
A rövid hírek kezdő tempója személyre jellemző artikulációs sebességérték, vagyis egy-egy hírolvasó egy-egy rövidhírt szinte azonos tempóval indít. Ehhez képest kezdenek gyorsításba vagy lassításba. Olasz Gábor (2005) megjegyezte, hogy a hírolvasáskor a bemondók a közlemény elejét a rájuk jellemző átlagos artikulációs tempónál magasabb értékkel indítják. Ezen kísérlet eredményei ezt nem igazolták.

A következőkben a hírblokk elhangzásának idejét (3. ábra), illetve a szünettípusokat és azok értékeit ismertetem (4-6. ábra). Ezekhez az eredményekhez szorosán kapcsolódik a tagoltság mértéke, vagyis hogy hány PrE található a hírszövegben. A hírblokk tagolását leginkább a fiatal férfi (30), majd az idős férfi (28), és középkorú nő (24) oldotta meg, legkevésbé a fiatal nő (23) tagolta a hírszöveget. A szöveg tagolására jellemző, hogy 5 db rövidhír 3-3 mondatból áll, vagyis összesen 15 mondat adja ki a híradót. A felolvasások tagolásának közös jellemzője, hogy mondathatáron mindegyik beszélő szünetet tart. (Egy kivételtől eltekintve igaz ez az állítás: a fiatal nő a 3. rövidhír két mondatát szünet beiktatása nélkül olvasta fel.) A hírszövegben 10 db vessző van. A fiatal nő és az idős férfi 4-szer, a fiatal férfi 3-szor, a középkorú nő 2-szer nem tartott szünetet tagmondathatáron. A többi alkalommal minden hírolvasó tartott szünetet vesszővel jelölt helyen. Arra is találunk példát, hogy a hírolvasók szünetet iktatnak be ott, ahol azt írásjel nem jelzi. Ebben az esetben az értelmezést kívánják megkönnyíteni, a hangsúlyos szó előtt iktatódik be a szünet. A fiatal férfi 6, az idős férfi 5, a középkorú nő 4, a fiatal nő 3 esetben tartott szünetet írásjel által nem jelzett

helyen a szövegben. Közös jellemzője a négy felolvasásnak, hogy mindegyik adatközlő ugyanott tartotta az utolsó szünetet, mégpedig írásjellel nem jelölt helyen:

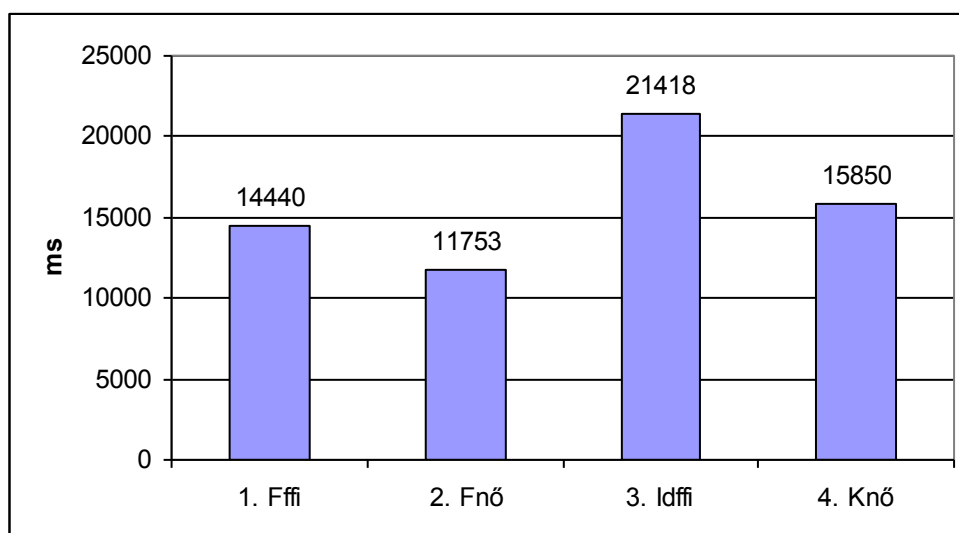
„A segélyt azok kapják, akik rossz anyagi helyzetük miatt kényszerülnek a pályára, és a kiszabott három hónapos próbaidőben sem esnek vissza || az üzletszerű kéjelgés büntettébe.”

Különbféle szünettípusokat vizsgáltam: rövid hírek után, rövid hírek közben, mondatok között, mondaton belül.

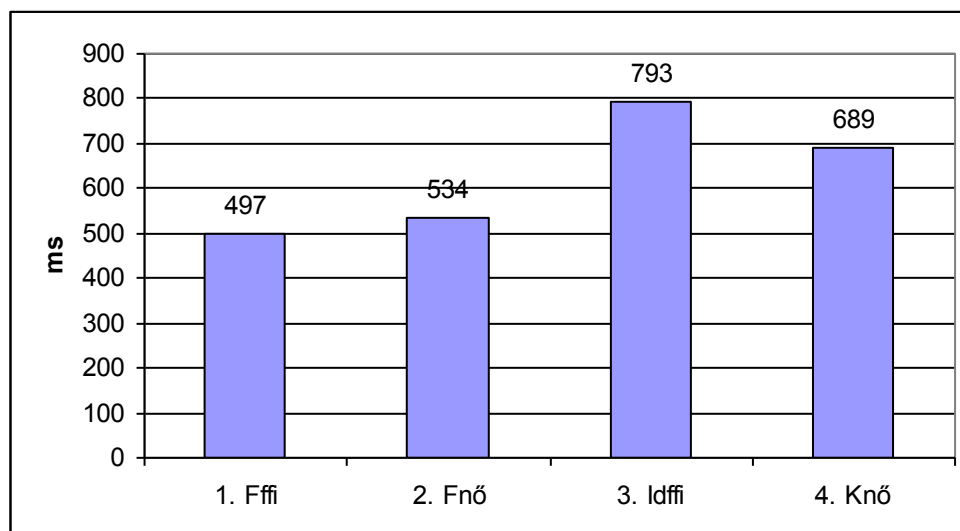
3. ábra

Híradók időtartamai

4. ábra

Összes szünetidő

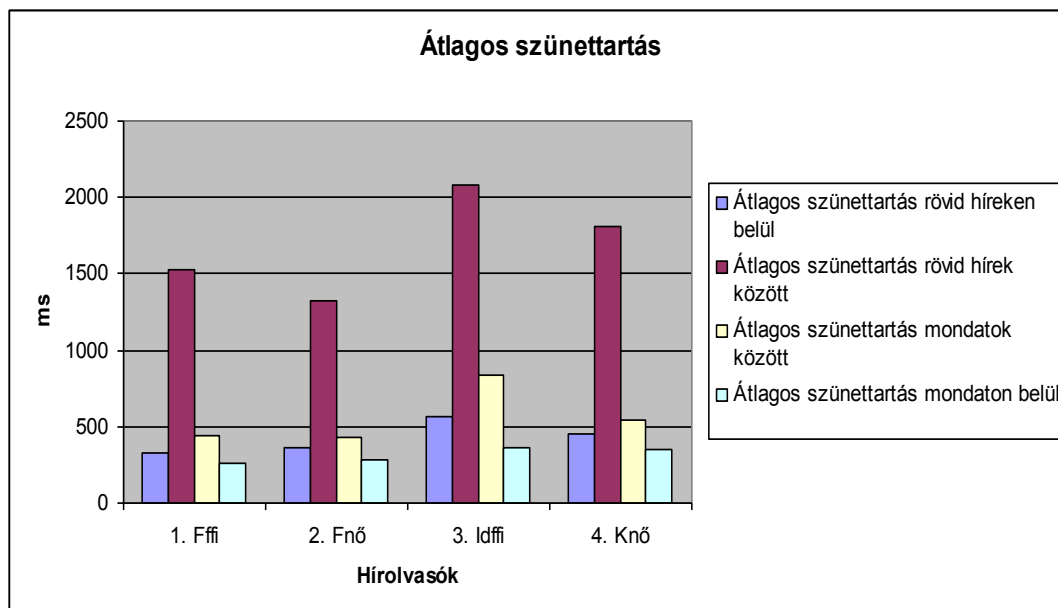
5. ábra

Átlagos szünetidő-tartás

Ahogy az várható volt, a négy adatközlő közül a középkorú és idős lassabb beszédtempójához magasabb szünetértékek tartoznak. Hangsúlyozandó, hogy a középkorú és idős kísérleti személy beszédtempója az átlagos értéken belüli, artikulációs tempója az átlagosnál magasabb értéket adott, tehát a lassulás csak a két fiatal adatközlőhöz képest értelmezendő.

Érdekes adat, hogy a legkevesebb szünet (11,753 sec) a fiatal nő felolvasásában jelentkezett, miközben a fiatal férfi a leggyorsabb beszélő, bár az átlagos szünettartás eredményei kimutatják, hogy az 1. adatközlő rövidebb szüneteket tart, mint a 2. kísérleti személy. Így az a hipotézisünk csak részben igazolódott, miszerint a legkevesebb szünet a leggyorsabb beszélő felolvasásában realizálódik. A fordított arányosság a másik két adatközlőnél fennáll, vagyis minél lassabb a beszéd, úgy nő a szünettartás és azok hossza is. Ez az eredmény a Tagoltság paraméterével van összefüggésben, hiszen a fiatal férfi tagolta leginkább az elhangzott híryanagot, így a legtöbb, de legrövidebb szünetek is nála jelentkeztek. A beszédidőhöz viszonyított szünetidő – százalékos arányában kifejezve – is ezt az eredményt támasztja alá: legkevesebb szünetet beszédidejéhez képest tehát a fiatal nő tart (11,36%), majd alig térnek el a középkorú nő (14,6%) és a fiatal férfi (15%) eredményei, végül az idős férfi 19,25%-kal zárja a sort.

Ha a szünettípusokat vizsgáljuk, akkor megfigyelhető, hogy a legrövidebb szünetet minden hírolvasó a mondatokon belül tart, kicsivel hosszabbakat a híreken belül, majd a mondatok között, a leghosszabbakat pedig egy-egy rövid hír között (6. ábra). A hosszabb szünettartás segít a különböző témájú rövid híreket elválasztani egymástól.

6. ábra

Átlagos szünettartás rövid híreken belül, rövid hírek között; mondatokon belül és mondatok között

A vizsgált felolvasásokban a legrövidebb szünetidőtartam 27 ms volt. Ezt a rövid jelkimaradást a fiatal férfi adatközlésében mondaton belül találhatjuk, és a következő két PrE között fordult elő:

1. „Egy járókelő megpróbálta kimenteni őt, de ez nem sikerült, mert a víz”
2. „elsodorta a gyermeket”.

A legnagyobb szünetérték a rövid hírek között található 2673 ms-mal. A fiatal férfi produkálta ezt az értéket. A hírolvasások néma szüneteinek értékei átlagosan 150-200 ms közé esnek.

A hírolvasás temporális jellemzői – összegzés

A hírolvasás időszerkezetére összegezve a következő általános összefüggések állapíthatók meg:

- a hírolvasás artikulációs tempója a spontán beszéd átlagos artikulációs sebességénél gyorsabb: $\approx 13,7$ hang/sec;
- a hírolvasást folyamatos tempóváltások jellemzik;
- a hírolvasásban egészen nagy tempóváltások is előfordulnak (-31% – +40%);
- az első rövid hír kezdő és az utolsó rövid hír utolsó PrE-(j)e között jelentős a lassítás;
- egy rövid híren belül az első és utolsó PrE között lassulás nem figyelhető meg;

- ha egy rövid hírben az első és utolsó mondat között lassulás volt megfigyelhető, akkor a következő rövidhír első és utolsó mondata között gyorsít a hírolvasó, majd ismét lassít, aztán ismét gyorsít;
- a rövid hírek kezdő tempója személyre jellemző artikulációs sebességérték;
- egy-egy hírolvasó egy-egy rövidhírt szinte azonos tempóval indít;
- a mondathatáron mindig jelentkezik szünet;
- tagmondathatáron nem feltétlenül kell szünetet tartani; de inkább betartják a szünehelyeket a hírolvasók, mint nem;
- előfordulhat, hogy a hírolvasók szünetet iktatnak be ott, ahol azt írásjel nem jelzi;
- egy-egy rövid hír között a leghosszabb a szünettartás, átlagosan 1682 ms értékű a szünet;
- mondatok között átlagosan 566 ms értékű a szünet;
- rövid híreken belül átlagosan 428 ms értékű a szünet;
- mondaton belül a legrövidebb a szünettartás, átlagosan 313 ms értékű a szünet.

Végül fontos megjegyezni, hogy az idős és középkorú hírolvasók artikulációs tempóértékei nem csökkentek a fiatalok artikulációs értékeihez képest. A csökkenés fiatalok és idősebbek között csupán a beszédsebesség vizsgálatokor jelentkezett. Ez annak köszönhető, hogy a két idősebb beszélő több és hosszabb szünettel tagolta a hírolvasást, mint a fiatal kollegáik. De még így sem beszélhetünk esetükben lelassult beszédtempóról. Vagyis azok a kutatási eredmények, amelyek azt mondják, hogy az életkor szignifikáns módon befolyásolja a beszédtempó és artikulációs tempó alakulását, jelen kísérletben nem igazolódnak (Gocsál, 2000; Balázs, 1993). Ennek a háttérében az áll, hogy a hírolvasók gyakorlott, hivatásos beszélők, akik betartják a hír műfajának szupraszegmentális jellemzőit. Az időskori lassú beszéd háttérében álló tényezők – a szervezet lassú fáradása, gerontológiai jellegű változások – a hivatásos hírolvasó beszédét, annak temporális sajátosságait kevésbé befolyásolják. A tempóértékek mintázatának különbségére továbbá az is magyarázatul szolgálhat, hogy a két fiatalabb beszélő kereskedelmi, míg az idősebbek közszolgálati rádióban dolgoznak. A kereskedelmi rádiókra jellemző lendületesség, fiatalosság befolyásolhatja az ilyen adókon elhangzó hírolvasás tempóértékeit, gyorsítva azokat. Hogy valóban létezik-e tempóbeli különbség a hírműfajon belül attól függően, hogy kereskedelmi vagy közszolgálati rádióban hangzik-e el az adott híranyag, azt célzott akusztikai vizsgálattal lehetne adatolni.

Irodalom

- Balázs B.** (1993) Az időskori hangképzés jellemzői. *Beszédkutatás 1993*. 156-165.
- Bóna J.** (2004) A 2004-es döntő kötelező szövegének értő-értető előadásáról. Elemzés. *Beszédkutatás 2004*. 233-235.
- Bóna J.** (2005) A beszédtempó gyorsulásának hatása az eltérő akusztikai szerkezetű mondatok nyelvi feldolgozására. *Beszédkutatás 2005*. 91-98.
- Gocsál Á.** (1999) Egyéni különbségek az artikulációs tempó percepciójában. *Beszédkutatás 1999*. 19-29.
- Gocsál Á.** (2000) A beszéd időviszonyai különböző életkorú személyeknél. *Beszédkutatás 2000*. 39-50.
- Gósy M.** (2004) *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy M.** (2005) *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Imre A.** (2005) Különböző műfajú szövegek szupraszegmentális jellemzői. *Magyar Nyelvőr* 129/4. 510-520.
- Kassai I.** (1993) Gyorsult-e a magyar beszéd tempója az elmúlt 100-120 évben? *Beszédkutatás 1993*. 62-69.
- Laczkó M.** (1993) A tempó és a szünet viszonya a hangos olvasásban. *Beszédkutatás 1993*. 185-193.
- Markó A.** (2005a) *A spontán beszéd néhány szupraszegmentális jellegzetessége*. PhD-értekezés. Budapest: ELTE.
- Markó A.** (2005b) A temporális szerkezet jellegzetességei eltérő kommunikációs helyzetekben. *Beszédkutatás 2005*. 63-76.
- Olaszy G.** (2005) Prozódiái szerkezetek jellemzése a hírfelolvasásban, a mesemondásban, a novellában és a reklámok felolvasásában. *Beszédkutatás 2005*. 21-50.
- Rákli V.** (2004) Rövid szövegek hallás alapú feldolgozása – Rádióhírek megértése. *Alkalmazott Nyelvtudomány IV/2*. 33-48.
- Wacha I.** (1973) Az elhangzó beszéd szövegfonetikai eszközeinek rendszere és összefüggései. *Nyelvtudományi Közlemények* 75. 327-342.
- Wacha I.** (1974) Az elhangzó beszéd főbb akusztikus stíluskategóriáiról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok X*. 203-216.
- Wacha I.** (1993) A szövegfonetikai kutatások gondjairól. *Beszédkutatás 1993*. 49-61.
- Wacha I.** (1994) *A korszerű retorika alapjai*. Budapest: Szemimpex Kiadó.
- Wacha I.** (1999) *A szöveg és hangzása*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Wacha I.** (2000) A retorika kompetenciái. *A régi új retorika*. Budapest: Trezor Kiadó. 53-88.
- Wacha I.** (2001) Az elektronikus tömegtájékoztató eszközök és a nyelvhasználat. *A nyelv szerepe az információs társadalomban. A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Függelék

1. táblázat

Paraméterek	1. fiatal férfi	2. fiatal nő	3. idős férfi	4. középkorú nő
Hírblokk hossza (sec)	96,245	103,456	111,264	108,5
Mondatok száma	15	15	15	15
PrE-k száma	30	23	28	24
Hangok száma	1218	1221	1221	1221
Beszédtempó	12,655	11,802	10,973	11,253
Artikulációs tempó	14,889	13,314	13,589	13,178
Átlagos artikulációs sebesség (h/sec)	14,617	13,297	13,592	13,308
Artikulációs sebesség (h/sec) (min)	10,42	11,167	11,64	10,766
Artikulációs sebesség (h/sec) (max)	17,15	14,95	15,78	15,796
Tagoltság (T)	40,6	53,08	43,6	50,875
Összes szünetidő (ms)	14440	11753	21418	15850
Rövid hírek utáni szünetidő (ms)	6102	5279	8325	7224
Rövid hírek közötti szünetidő (ms)	8330	6473	13092	8626
Átlagos szünettartás (ms)	497	534 (43-1486)	793 (188-2411)	689 (113-2145)
Átlagos szünettartás rövid híreken belül (ms) (min-max)	333 (27-668)	359 (43-576)	569 (188-1330)	454 (113-694)
Átlagos szünettartás rövid hírek között (ms) (min-max)	1525 (956-2673)	1319 (1175-1486)	2081 (1853-2411)	1806 (1565-2145)
Átlagos szünettartás mondatok között (ms) (min-max)	444 (234-668)	433 (203-576)	840 (502-1330)	548 (257-694)
Átlagos szünettartás mondaton belül (ms) (min-max)	259 (27-572)	287 (43-408)	360 (188-515)	349 (113-693)